

„K slovesu še enkrat naj jem ovsenjak
In vode napravim požirek krepak!“ —
Takó-le naš Mihec se je veselil,
Vrč prime lončeni, da vode bi pil.

A glej! pri ti priči vrč tudi je zlat,
In k ustom ga nagne naš Mihec bahat,
A ustnice komaj omoči v vodó,
In voda je trdo bliščeče zlató! —

Čudéc se zagrizne zdaj kruh, — pa gorjé:
Ob zlatu si trdem odkrhne zobé!
Od silnih bolestij se Mihec je vil
Ter v svojem obupu takó-le je vpil:

„Oj, kam me je speljal po zlatu pohlep!
Kaj meni pomaga zlatá poln žep!
Saj jesti in piti ne dá se zlató,
Od glada in žeje bom šel pod zemljó!“ — —

A čuj! iz zvonika zdaj zvonec glasàn
Zapoje — napočil spet beli je dan;
Naš Mihec iz sanj se pretežkih vzbudi,
Z olehčanim srcem tako govori:

„Oj, hvala nebesom, da zgodba ta vsa
Nič kakor nedolžna je sanja bila;
O človek, po zlatu ne hlepi nikdár,
Ker mnogokrat isto bi bilo ti v kvár!“

„Če Bog ti podaril je zdrave roké,
Če bíje ti v prsih pobožno srcé:
Veliko srečnejši si v koči selján,
Ko kralj je pri zlatu sred širnih soban!“ —

Janko Leban.

Cigani.

(Narodopisna črtica. Spisal *J. Steklasa.*)

eč nego 400 let že živé cigani v Evropi kot kočovníki med drugimi naseljenimi narodi pod svojimi poglavarji, s svojim jezikom in čudnimi navadami. Večkrat so jih že silili vladarji z ostrimi postavami, da se naselijo; ali vse je bilo zastonj, kajti cigan misli, da je ves svet njegov. Cigani pa tudi zaradi tega nimajo zgodovine kakor drugi narodi, tudi ne svoje domovine, svojih predanj, nobenih zgodovinskih uspomén, nobene ljubezni do svojih prednikov in pradedov. Oni živé od dne do dne, in le kaj malega je ostalo v spominu iz prejšnjih

časov v celem narodu. Samo po jeziku, pripovestih in pesnih moremo seznaniti nekaj o njihovem plemenu. Zraven tega so pa tudi po vseh deželah razkropljeni cigani našli narodopiscev in drugih, ki so jih opisali; kajti njihova boja (barva), nošnja, način življenja, jezik in navade so bile tako čudne, da so se posebno rade popisovale. Različna imena je dobilo cigansko pleme od drugih, pa tudi sami sebe različno zovejo. Najbolj razširjeno je ime rom, kar pomeni moža, roma pa ljudje in romni ženo. Ako se cigani srečajo, pa če so še tako iz oddaljenih krajev, pozdravljajo se z besedami: „Hau dume Romničel. — Ste vi Romničel (cigani)“? ter začno precej od veselja plesati. Drugo ime njihovo je sinto t. j. naš mož, sinti pa naši ljudje. Oni pravijo, da se je tako zval enkrat njihov kralj; ali to ime je izpeljano od Sindhu, kar pomeni, da so iz Indije. Po barvi se zove cigan kalo t. j. črni, ali pa melelo, kar je isto. Včasih se kličejo tudi med seboj manuš t. j. ljudje. Narodi pa jih sploh zovejo cigane v vseh različnih oblikah, vendar pa pravega pomena tega imena ne moremo še zdaj na tanko raztolmačiti.

Na zapadu jih zovejo Egipčane v raznih oblikah po pričah ciganskih, da so iz Egipta, kar pa tudi ni resnica. Sploh pa imajo še druga imena, ki večidel pomenjajo potepuhi, lopovi, tatje itd. V obče se o njihovem rodu in naselitvi ne ve nič natančnega. Ko so v 15. veku prišli na Nemško, razširili so pripoved, da so iz Malega Egipta in da morajo kot „večni žid“ po svetu potovati. Kakor po pripovedanju Ahasver ni pustil Jezusu, da se počine pred njegovo hišo, ko je padel pod križem, pa mora radi tega do sodnjega dne po svetu hoditi, ravno tako tudi niso hoteli cigani skriti Jezusa, ko je bežal pred Herodežem v Egipet, temveč so ga odbili, pa se morajo radi tega po celem svetu klatiti. Ogerški cigani pa to drugače pripovedujejo. Ko so namreč židi Jezusa na križ pribili, šla je mimo križa mala četa ciganov. A ne, da bi bili Jezusu iz usmiljenja žreblje iz rok in nog potegnili, strgali so še ono malo obleke raz njega, kar so mu je židje pustili. Ko so se s plenom oddaljili, zavpil je umirajoči odrešenik za njimi, ko so se ravno veselili nad plenom: „Je li ta čin človeški? Je li to pod nebom sploh mogoče? Proklet naj bo rod ciganski na večne čase! Brez domovine se boš klatil okoli in nikjer našel mirú!“ Po drugi pripovedi pa trdijo, da jih je papež obsodil na sedemletno potovanje, ker so se pravi krščanski veri izneverili. Celi ta

čas imajo živeti od miloščine kristjanov. Na Ogorskem so jih smatrali vedno za Egipčane ter se v ogorskem jeziku zovejo faraonski narod, pa so se celó v svojih listinah na to sklicevali in v prisegi omenjajo kralja Faraona od Boga kaznjene.

Prava domovina ciganska je prednja Indija; to pokaže njihov jezik, njihova barva, telesni ustroj, spretnost, premetenost in gibčnost sploh; vrh tega pa tudi pripovedi njihove kažejo, da jim je ta zemlja pradamovina, in sicer po dokazovanju našega učenega rojaka Franca Miklošiča severozapadna Indija. Da so bili tlačeni in preganjani med Indijanci, o tem je najboljši dokaz njihova čud, pa tudi jezik, kajti cigani nimajo besede „veseliti se“.

Kdaj so prišli cigani iz Indije v Evropo? Miklošič trdi sodeč po jeziku, da bržkone okoli 1000 našega časa. Tako misli tudi učenjak de Goeje, ki trdi, da so se od 7—9. veka v prednjo Azijo naselili. Tedaj ne stoji trditev Grellmanova, da so pobegnili cigani pred Timurjem, ko je Indijo osvojil (1409), kajti narod „Rome“ je že davno poprej bil v Evropi. Izseliti so se pa bržkone iz prirojenega nagnjenja k selitvi, kar jim je še do danes ostalo. Iz Indije so šli cigani skoz zapadno Azijo v Evropo in Afriko. Herzberg pravi, da so se cigani v 13. veku v bizantinsko državo preselili, ko so pobegnili pred Mongoli. V srednji Evropi jih nahajamo okoli l. 1417., ali mnogo poprej že na balkanskem polotoku, in sicer na Grškem, kar se vidi iz njihovega jezika po mnenju Miklošičevem. Razun posebne nagnjenosti ciganov k selitvi bilo je pa še drugih vzrokov, posebno pa sila, ker jih narodi niso trpeli. Prav zanimivo je znati, kako se še dandanes cigan gleda z drugimi narodi, med katerimi je naseljen. S Turkom je precej ravnodušen, Albanec mu je čisto zoper, z Grkom laže izhaja; domačega se čuti med Madjari in Rumunci, manj med Slovani, še manj pa med Nemci. Med Slovani zopet najrajši živi pri Poljaki in Malorusih. Francoz ga pa ne trpi ter se jim je posrečilo, da so jih popolnoma iztisnili s Francoskega, samo med Baski jih živi še kakih 700. Na Španskem pa jih je kljub strogim naredbam in postavam vendar le še do 50.000 ostalo. Dandanes se sploh manj selijo, ker jim postave to branijo, ter ostanejo po navadi v svoji deželi, po kateri se seveda sem ter tja klatijo, kajti cigan ne more imeti prave domovine. Cigani se potem delijo na 13 betev, in sicer 1. grški, 2. rumunski, 3. ogerski in hrvaški, 4. česki, 5. nemški, 6. poljski in litvanski, 7. ruski,

8. finski, 9. skandinavski, 10. italijanski, 11. baskiški, 12. angleško-škotski, 13. španjolski.

Med grške cigane se štejejo vsi cigani na balkanskem polotoku. Od kod in kdaj so semkaj prišli, ne ve se na tanko. Tudi o njihovem številu nimamo točnih podatkov. V sami Grški jih je malo. L. 1870. so jih našteali na vsem Turškem do 212.000 duš, ali samo en del jih je mohamedanske vere. Na Bolgarskem jih je blizu tri tisoč.

V Srbiji živite dve vrsti ciganov: mohamedanski in krščanski. Od prvih živi en del po mestih v svojih predelih (ciganska mahala) ter se bavijo z rokodelstvom; nosijo se kot Bošnjaki in govore srbski, svojega jezika pa ne razumejo. Zovejo jih turške cigane. Drugi del mohamedanskih ciganov živi v šatorih, nosijo se različno od poprejšnjih, pa tudi srbski slabo govore. Zovejo se Gurbeti. Od l. 1866. je srbska vlada strogo zabranila pohajkovanje njihovo, pa jih je zdaj manj. Krščanski cigani so v večini ter se ne selijo več; izdelujejo lesene žlice in korita. Govore srbski prav slabo, zovejo se pa karavlaški cigani ali koritarji. L. 1866. je bilo v Srbiji 24.693 ciganov, in sicer 19.955 kristjanov in 4738 mohamedanov; 18.564 se jih je bavilo z rokodelstvom, drugi so bili pa poljedelci in vozniki.

V Bosni in Hercegovini je 14.000 ciganov, ki živé deloma v vaseh, deloma pa v predmestjih večjih mest; bavijo se večinoma s kovačijo. Turek ga zove demirdjibr, kar pomeni železar. En del teh ciganov se pa še klati, prezira vse naseljence ter rajši prenaša v svojem šatoru vse nevolje, nego da se naseli. Posebno pa so nevarni takozvani Zaparis kot tatovi in razbojniki. Vere nimajo nobene, čeravno se jih nekaj prišteva katolikom, nekaj pa mohamedancem. Govore srbski, med seboj pa se razgovarjajo v tistem narečju, kakor ogerski cigani.

Rumunski cigani živé v kraljevini Rumuniji, v sosedni ruski Besarabiji in avstrijski vojvodini Bukovini. Oni so se naselili semkaj iz Grške, kar dokazuje njihov jezik. Kdaj so prišli cigani v Rumunijo, ne da se točno opredeliti; vendar pa so oni bili že l. 1340. v Rumuniji. Tudi tukaj razlikujemo naseljene in seleče se cigane; le-ti se zovejo netoči t. j. robovi. Oni so povsod zasramovani in prezirani. Naseljeni cigani se delijo na ursare (medvedarje), lingurarje (žličarje), avrarje (zlatarje), ki zlato izpirajo, pa na lavtarje (godce). V Rumuniji je čez 200.000 ciganov, ki so bili do l. 1856. osebni robovi, od takrat pa so svobodni.

Ogerski cigani so prišli na Ogersko iz Grške in Rumunije, kar se vidi iz njihove govorice. Kdaj se je to dogodilo, ni mogoče točno naznačiti, vendar pa so bili tukaj že v drugem desetletju 15. veka. Z Ogerskega so se napotili cigani na Moravsko in Česko. Prva vest o njih je zapisana l. 1416. Tukaj pa se jim je slaba godila, kajti česki stanovni so l. 1538. sklenili, da se imajo vsi cigani v dveh tednih izseliti. To se je večkrat ponavljalo od l. 1539—1580. Tudi cesar Leopold I. jim je strogo zabranil na Česko seliti se. Za cesarja Karola VI. pa je bilo še hujše; moške so obešali, ženam in otrokom so pa po eno uho odrezavali; če so se pa vendar le še vrnili, dejali so jih ob glavo. Še le okoli l. 1740. so začeli malo bolj človeško ravnati z njimi.

Na Nemško so se priklatali cigani z Ogerskega, pa tudi z Italijanskega in Francoskega, kjer se jim je še bolj slabo godilo kakor na Nemškem. Prišli so pa semkaj prvič l. 1417. Pokazivali so neko pismo cesarja Sigismunda, po katerem bi jim bilo dovoljeno seliti se in njihovemu vojvodi podeljena pravica nad njimi gospodovati. S početka jih je narod še nekako trpel, čeravno je videl, da so tatinski in nemarni. Zlo pa je bilo za nje, ko so zvedeli, da so iz dežel turških, ter so jih držali za ogleduhe njihove. Zdanj se je začelo hudo preganjanje zaradi tega ter se jim je sploh zabranilo na Nemškem prebivati.

Na Pruskem so vsakega cigana čez 18 let starega obesili, če so ga v roke dobili. Vendar pa so kljubu temu cigani ostali na Nemškem bolj v iztočnih krajih. Za številno njihovo pa ne vemo na tanko.

Z Nemškega so bežali cigani proti iztoku ter so tako prišli na Poljsko bržkone pod Vladislavom Jagielom. Prva vest o njih nahajamo l. 1501., ko je poljski kralj Aleksander ciganskemu vojvodi Vasilju dal nekaj svoboščin; vendar so pa tudi tukaj morali mnogo pretrpeti, čeravno se niso vse postave proti njim strogo vršile in ker jih sam narod ni preganjal. L. 1791. so jih hoteli naseliti, kar se jim je tudi večji del posrečilo. Cigani so imeli svojega poglavarja, ktere ga so zvali kralja in so si ga sami izbirali, a za Poljsko ga je potrjeval poljski kralj, za Litvanijo pa knezi Radzivilii. Zadnji od Karola Stanislava Radzivila l. 1778. potrjeni kralj litvanskih ciganov je bil Jan Marcinkievič, ki je l. 1790. umrl. Kraljeva naloga je bila, da je cigane miril in davek od njih pobiral. Vseh ciganov v Poljski in Litvaniji je 41.000 ter se delé na nemške in poljske. Prvi znajo nemški

in poljski ter so v vsakem pogledu naprednejši od poljskih, ki so v vsem zaostali in so strašno zanemarjeni.

V Rusijo so se naselili cigani okoli 16. veka, in sicer v severno Rusijo od zapada, v južno pa iz Rumunije. Prvi pot jih v Rusiji nahajamo l. 1501. v Voliniji. Cesarica Katarina II. jih je naselila po državnih posestvih. Ruski cigani, katerih je do 50.000, so večidel naseljeni; klatarjenje so pustili, ker za to ne dobijo dovoljenja. V Rusiji so s početka do dandanes s cigani človeško ravnali, kar se o drugih državah ne more reči.

Na Finsko so prišli cigani na početku 16. veka, pa je drugače o njih malo znano. Od tukaj so se podali na Švedsko, kjer so se prvič pojavili l. 1512. Na Dansko in Norveško so se naselili cigani z Nemškega. Tukaj so pretrpeli huda preganjanja. L. 1662. so bili iz Švedije pregnani pod smrtno kaznijo. Ravno tako je bilo tudi na Norveškem in Danskem. Kralj Kristijan III. je zapovedal l. 1536., da se imajo cigani izseliti iz njegove države v treh mesecih, kar je kasneje (l. 1561.) Friderik II. še poostril.

Iz grško-slovanskih dežel so se preselili cigani tudi na Laško in ravno od ondod tudi francoski med Baski živeči. Na Laškem in Francoskem jih niso nikdar trpeli. Prvič jih nahajamo na Laškem l. 1422. Kasneje so se klatili v večjih četah po Francoskem ter zahtevali miloščine opiraje se na sprevodne liste cesarske. Ali to vse ni nič pomagalo. Že l. 1504. je izdan prvi ukaz proti njim, da se preženó, kar se je kasneje pogostoma ponavljalo, a v zboru orlean-skem sklenilo, da se imajo z mečem in ognjem pokončati. Kralj Ljudevik XIV. je dal tudi te zaključke izvesti. Samo v visokih gorah pirenejskih so se cigani ohranili med Baski, kjer so se jako pomnožili, čeravno so jih tudi tukaj preganjali; ali še le v našem veku so jih zatrli. L. 1802. so v 20 vaseh stanujoče cigane po noči polovili ter vse po morju v Afriko odvedli, kjer so jih na obali izpustili. Na Francoskem jih je dandanes komaj še 700.

Angleško-škotski cigani so francoski izseljenci; nahajamo jih pa na Angleškem že v prvi polovici 16. veka. L. 1531. je bila izdana prva naredba proti njim, vendar pa so se kasneje ti strogi nazori izpremenili na Angleškem in Škotskem ter so jih trpeli med seboj; sčasoma so jih še celo pripoznali kot na pol neodvisen narod. Na tak način so se cigani lahko širili, a koncem preteklega veka jih je bilo, kakor pra-

vijo, še 100.000 duš. Stali so pod svojimi kralji iz rodovine Lee, in ta čast se je do dandanes ohranila.

Tudi na Špansko so prišli cigani iz že poprej omenjenih dežel ter jih prvičrat nahajamo v Barceloni l. 1447. Španjolci jih zovejo tudi Grke, ker so govorili grški še v 16. veku. L. 1492. je bila izdana proti njim prva naredba, da se morajo naseliti ali pa izseliti. L. 1633. je prepovedal kralj Filip IV., da se zovejo Gitanos in da govoré v svojem jeziku; tudi se niso smeli več seliti, ker so jih precej zadržali. Karol II. je zapovedal, da se imajo cigani baviti s poljedelstvom, ali semnjeve ne smejo obiskovati. Ko pa vse to ni nič pomagalo, izdal je kralj Filip V. še hujše postave proti njim ter jih izgnal iz Madrida. L. 1745. je izšla zapoved, da se imajo vsi potepeni cigani s smrtjo kaznovati. Konečno pa je uvidel Karol III., da vse te naredbe proti ciganom nič ne pomagajo, nego da postane vsled tega samo nekoliko ljudij nezadovoljnih in nevarnih, pa je zaradi tega objavil l. 1783. naredbo, po kateri jim je prepovedano zvati se Gitanos in da se morejo vsi tisti, ki popustijo klatarjenje in cigansko nošnjo, pripuščati v vsa društva v državi. To pa je bilo ravno v tistem času, ko sta se tudi v Avstriji trudila Marija Terezija in Jožef II., da olajšata ciganom njihovo žalostno stanje. Na Španskem je bil uspeh boljši nego v Avstriji; španski cigani so se s prebivalci španjolskimi popolnoma zjednačili, zatorej se v njihovem jeziku malo ciganskih besed nahaja.

Vseh ciganov v Evropi more biti okoli 600.000; od teh jih spada $\frac{5}{6}$ na Turško, Rumunijo in Ogersko. V Aziji, posebno v Perziji jih je še veliko, ravno tako v Afriki, v Egiptu, Nubiji, Abesiniji in Sudanu, kamor so naseljeni iz Turške še le v 16. veku. Tudi v Ameriki jih je nekaj.

Ker so nam ogerski cigani najbližji, izpregovorimo še nekoliko besed o njih. Na Ogersko so prišli cigani okoli polovice 14. veka iz Rumunije in sploh iz Balkana, od koder so bežali pred Turki. Semkaj so se selili v večjih trumah pod svojimi vojvodami, ki so bili posebno lepo oblečeni. Povsod so jih spremljevale čete psov za lov in stražo. Po navadi so ostajali pred vasmi in mesti v svojih šatorih. Bili so pa že takrat vse, kar je kdo hotel: kovači, konjski mešetarji, vražarji, godci pa tudi goljufivci. Oggerski kralj Sigismund jim je dal prvi svobodno pismo, da se smejo seliti in da sme njihov vojvoda soditi njihove prepire. L. 1423. so dobili to pismo, ktero so kasneje skrivali na razne načine sebi v

prilog. Na Ogerskem so cigane trpeli, a v ostali Evropi ne, to pa zato, ker so bili dobri kovači in orožarji; po privilegijih kralja Matjaža in Vladislava II. so se cigani zvali kraljevski hlapci. Vojvodo ciganskega je izbral vselej palatin (kraljevski namestnik). Bili so na Ogerskem štirje vojvode, a v Erdelju jeden nadzornik. Vsak cigan je moral plačati na leto za svojega poglavarja po jeden goldinar.

Kasneje so postali cigani konjederci in krvniki ter so bili pri mučenju sploh jako neusmiljeni. Tudi so poznani kot dobri godci ter so prvičrat javno igrali na zboru v Hatvanu (l. 1525). Od tega časa so bili po vsem Ogerskem jako priljubljeni. Najbolje pa jim je bilo pod turškim gospodstvom, ker so smeli delati, kar so hoteli. Navadili so se takrat krasti, ropati in požigati, pa tudi lahkoumno prezirati smrt, o čemur imamo več pravljic. Tako prosi neki cigan, da ga ne bi obesili z licem proti cesti, koder hodijo njegovi znanci, ker bi se moral sramovati. Ko so drugega vlekli na vislice, porekó ostali cigani sodniku: „Kaj silite človeka na to, k čemur nima nobenega veselja.“ Tretji pa se zahvaljuje vsem onim, ki so ga do vislic spremili, ter želi, da bi jim tudi on mogel to povrniti. Z Ogerskega so napadali prav pogostoma druge zemlje kot pomagači Turkov, zatorej so jih tudi v Avstriji tako silno preganjali. Turki pa so jih radi imeli kot godce in kovače; v Krupi v Bosni so jim zivali krogle.

Do Marije Terezije so se cigani klatili po Ogerskem kot brezdomovinci, ali tega ona ni mogla več trpeti, nego je poskrbela za nje ter odredila l. 1776., da se imajo namesto cigani imenovati Novi Ogri in da se morajo stalno naseliti. Dalje je bilo tudi odredjeno, da se imajo ciganski otroci predati kristjanskim meščanom, obrtnikom itd., pa so za to dobivali tudi nagrado. Tudi ženitev je bila med cigani prepovedana. Odrastle mladenče so jemali v vojake, nesposobne pa med rokodelce; seljenje je bilo prepovedano in popis točno izvršen. Otroke so kasneje ciganom s silo jemali, ako jih niso hoteli dragovoljno oddajati. Pa vse to ni nič pomagalo, in še le cesar Jožef II. je hotel ta zarod z ostrimi postavami zatreti. Najpoprej je zahteval, da se vsi odgojé v krščanski veri in da se naselijo. V nošnji se morajo ravnati po ostalih prebivalcih in jezik svoj so morali popustiti, ker so bili kaznovani, ako so ga govorili. Vsaka ženitev jim je bila zabranjena, in tudi godcem so bile pravice odvzete. Beračenje se jim je strogo prepovedalo, a zdravi so morali vsi delati

ter se poljedelstva poprijeti. Iz tega se vidi, da je hotela avstrijska vlada na lep način ta zapuščeni rod deloma oplemeniti, ter niso tako strogo z njimi ravnali kakor v drugih zemljah. Da pa vse te odredbe vendar niso dosegle svojega namena, krivo je največ to, ker so jim otroke jemali in prepovedali v njihovem jeziku govoriti, kar je cigane jako žalilo. L. 1776. piše neka gospa o njih: „Otroke sem oblekla, da ne hodijo po njihovi navadi goli okoli; ali pokazalo se je, da je navada pri njih postala druga narava. Stari delajo, dokler za njimi stojiš, prav pridno; komaj pa se obrneš, že se vsedejo jeden do drugega, noge navzkriž ter žlobudrajo. Klobuka na glavi pa črevljev na nogah ne morejo tudi po zimi trpeti. Mladi leté, kamor jih pošljem, peš ali pa ješ, ali oni mučijo konje nemilosrčno: tolčejo jih po glavi, vlečejo silno za uzdo, da ves gobec ranijo; da bi pa konja čistili, na to se ne dajo prisiliti. Pa da jih oblačim, kakor hočem, vse zastonj; kajti oni obleko prodadó ali pa izgubé. Odrastle otroke je pa prav grustno videti, ker devajo vse v usta, kar vidijo; od tega pride, da jedó vse, tudi mrcino, čeravno že grdo smrdi. Kjer živina crka, tam se najde gotovo dosti ciganov.“ Razun tega pa nam opisuje ta gospa cigane kot tatinsko, razbojniško in lažljivo druhal. Vse to je njihovo glavno rokodelstvo. „Njihovo življenje je prav živinsko, postave jim niso svete, in sploh imajo po opisu Hotentoti več vere, nego se je nahaja pri tem siromašnem narodu.“ Ista gospa jih je večkrat po cele ure izpraševala o veri. Zunanje so se izdajali za katoličane, ali o verskih resnicah niso nič vedeli. Oni verujejo v Boga, ker ga slutijo vsled narave, pa se ga bolj bojé, nego ga ljubijo. Smrti se strašno bojijo. a o večnem življenju nimajo nobenega pojma. K temu pa pristavlja gospa še té-le besedice: „Prišle so sicer zapovedi od kr. namestništva zavoljo ciganskih otrok, pa se ne obdržavajo. Te nesrečne ljudi preganjajo iz jednega kraja v drugi, ali jim ne dajejo priložnosti, da si kaj zaslužijo za svoje življenje in za odgojo otrok.“ Tudi kasneje so se mnogo trudili, da bi ta narod priučili na red, posebno pa katoliški duhovniki, ki so za nje šole postavljali, ali vse prav z malim uspehom. Dandanes je na Ogerskem nekaj ciganov naseljenih ter se pečajo s poljedelstvom, ali godba in kovačija se jim bolj dopada. Večina pa se še zdaj rada klati po deželi, živi v slabih bajtah, najrajši pod šatorom, kterega morajo vsak dan drugje postaviti; nikjer jih ne trpé, vsak se jih boji. Oni nimajo prave domovine, nego so izgubljeni med drugim

narodom v večnem potovanju, večnem nemiru — prava uganka med narodi. Vseh ciganov je na Ogerskem in v Erdelju po novem popisu 75.911, na Hrvaškem pa 3482.

Vsi cigani govore jeden jezik, ki je pomešan z besedami drugih narodov ter se ne more primerjati s kakovo rokovnjaško govorico. V rodu pa je ta jezik z najstarejšim jezikom sveta — indijskim, kar je dokazal učeni profesor Miklošič. Vsled potovanja med različnimi narodi pa je tudi ciganski jezik najrazličnejše izpremembe doživel, vendar pa je grški upliv največji v tem jeziku, med drugimi tudi rumunski, madjarski in jugoslovanski; tudi nemščina je imela svoj upliv. Po jeziku se tedaj razlikujejo cigani na dvoje: na one, pri katerih so ostanki rumunski, madjarski in slovanski, pa na one, pri katerih se nahajajo besede grške, madjarske in slovanske, ali ne rumunske. Sem se prištevajo cigani v Bosni, Hercegovini, na Hrvaškem in v Slavoniji; oni so se semkaj neposrednje preselili z balkanskega polotoka ter so praočetje ciganom v Italiji, na Francoskem in Španskem. Na Ogerskem pa se sploh delé na rumunske, nemške, srbske in slovaške cigane.

Cigani so sploh srednje veličine. Rasti so lepe, ravne in pravilne, a žilavi udje so jim gibčni. Glava srednje debelosti je podolgasta; čelo je nizko, obraz širok, včasih okrogel ali podolgast. Oči so večjidel črne ali pa rujave z velikimi obrvimi, bolj nemirne in divje-žalostne; nos je debelejši nego pri Evropejcih; usta so široka z velikimi brkami in brado. Lasje so gosti in črni ter visé v kodrastih kitah tudi moškim čez ramena. Vrat jim je vedno gol, roke so jim kratke, noge pa dolge. Debelega cigana videti je redkost, tem več pa je mršavih, posebno pri ženskah. Barve so rujavo-zagorele, včasih črno-rujave, bele boje so prav redki. V Bosni imamo dve pasmini: jedna je jaka, druga pa slaba in skoro črne boje. Mnenje, da je temna boja posledica ciganske umazanosti in bojazni pred vodo in milom, tudi ni resnično, nego je taka od narave. Sploh pa se vsi pisatelji v tem strinjajo, da cigani niso lepi in še celó žene ne, dà žene so še posebno grde. Zatorej pravijo ljudje grdi ženski: grda ko ciganka.

O pravi obleki se pri ciganih skoro ne more govoriti, ker večjidel nimajo svoje nošnje, nego devajo na se, kar dobivajo od drugih ljudij; vendar pa so na Ogerskem naseljeni cigani dobro oblečeni. Možje nosijo ozke hlače v visokih črevljih, pa kratke kamižole z debelimi srebernimi gumbi. Glavo pokrivajo s črnim klobukom, vendar pa so najrajši.

gologlavi. Obleko ima cigan prav rad pisano-rudeče in zelene barve; čisto perilo pa je pri njem prava redkost. Samo na Erdeljskem živé cigani po mestih, ki mnogo do čistoče drže, pa tudi na Bolgarskem in na Srbskem se taki nahajajo. Poglavarji njihovi se v tem pogledu posebno odlikujejo že od nekdej. Tudi kot vojaki so prav čedni in radi čisti, kakor zagotavljajo avstrijski častniki. Da se ciganke prav rade lišpajo, posebno dokler so mlade, razumeva se lahko. To vse velja pa le o naseljenih ciganih, potepeni so vsi nemarno oblečeni. Vsi skupaj pa ljubijo posebno žive boje, v ušesih uhane, okoli vrata verižice s srebernim denarjem. Deklice so gologlave, žene se pa pokrivajo. Žene nosijo vrh tega po strani ali pa na hrbtu veliko vrečo, v kateri navadno leži dojenček, kedar se vlačijo okoli po vaseh z lesenimi žlicami, ktere prodajejo, zraven pa prosjačijo in kradejo, kar in kolikor morejo. Včasih so pa vsi tako razcapani, da jih je kar strah gledati. Taki so cigani tudi po Slovenskem, ki so večjidel klateži. Za obleko otrokom ni treba skrbeti, kajti do desetega leta letajo goli okoli, ali se pa s cunjami pokrivajo. Vročina in zima jim nič ne škodi; vse prenašajo lahko, samo vetra se bojé ter se pred njim uklanjajo, kolikor se le morejo. Pri vseh teh nadlogah pa vendar cigani dočakajo velike starosti. Vse bolezni izhajajo pri njih večjidel iz nesnažnosti. Tudi zdravnika nočejo, lečijo se sami z žefranom, čebulo in žganjem.

Ciganov imamo naseljenih ali pa potepenih. Na Ogerskem, Erdeljskem in Hrvaškem jih je mnogo naseljenih. Ali kakošne so njihove vasi! Od pleterja in ilovice narejene bajte, na strehi pometana slama, to je njihovo prebivališče. Naseljevali so se cigani prav radi pri mestih ter se še dandanes po Ogerskem mnoga predmestja zovejo ciganska. Pisatelju teh vrstic je to dobro znano tudi iz Slavonije. Tako je v Požegi ulica nazvana ciganski sokak (ulica), kjer so stanovali cigani, pa se še dandanes v bližini nahajajo. Pa je tudi to prava ciganska ulica z bajtami najslabejše vrste. Seveda se najdejo tudi boljše hiše ciganske, ali te so redke, in le kak poglavar njihov more kaj boljšega imeti; kajti cigan ne zna denarja prav obrniti, če ga tudi dobi, ampak ga potrosi po neumnosti, sebe in svoje stanovanje pa popolnoma zanemarja. — Potepeni cigani živé v šatorih. Kaj takéga se vidi lahko na Ogerskem, pa tudi na Hrvaškem. Na visokem vozu, v kterege so vprežena mršava kljuseta, vozi se vsa rodovina. Vse kadi iz pipic, tudi žene in otroci;

če ni tobaka, dobro jim je tudi listje. Ko je vožnje dosti, ustavijo se prav radi pri kakem hribčku, da so v zavetju proti vetru. Postavijo šator, konje pa izpusté na pašo. Pred šatorom zakurijo ter pristavijo kotle, da si skuhajo jed. Žene se razgubé po bližnji vasi, da kaj dobijo ali pa ukradejo. Če se pripelješ v vozu mimo take naselbine, zleté vsi otroci pred tebe ter te nadlegujejo tako dolgo, dokler jim kaj ne vržeš, ker drugače se jih ne moreš odkrižati. Če je lepo, toplo vreme, čuje se še dolgo v noč prepevanje njihovih pesnij; če je pa hladno in deževno, zavlečejo se vsi pod šator, kjer je vse zamazano in v največjem neredu. Cigani po Slovenskem prenočé po letu tudi v hostah pri ognju ali pa v kupu listja, ker jih narod sploh nič kaj rad ne vidi blizu svojih hiš.

Cigan ne prezira nobene jedi, saj je navajen na vse, zdaj v obilju, zdaj pa zopet v pomanjkanju; njegov želodec je naučen na vse. Najraje jé meso, posebno pa še mrhovino. Marsikdo sicer ne bi tega verjel, ali je dokazana stvar ter se še dandanes dogaja po Ogerskem in Hrvaškem, kar je tudi pisatelju teh vrstic iz izkustva znano. Komaj pogine kako živinče, že so cigani zraven, da ga oderó in meso spravijo. Cigan jé tudi lisičje meso, ali pusti ga poprej nekoliko dnij v tekoči vodi ležati, potem ga še le speče na žerjavici. Radi uživajo tudi ježe in veverice, ktere zovejo „romeskeri mačka“ (ciganske mačke). Da bi bili cigani kdaj človeško meso jedli, kakor so bili večkrat obdolženi in nekteri celó radi tega nedolžno s smrtjo kaznovani, ni dokazano in tudi verjetno ni.

Navadna pijača je ciganu voda; za vino in pivo ne mara on toliko kakor za žganje, za katero potrosi zadnji groš. Pije pa vse poprek, stari in mladi, ženske in moški. Razun te pijače pa je tudi duhan vsem jako priljubljen, kar smo že poprej omenili. Če podaš ciganu malo duhana, storil si mu veliko uslugo, pa si ga pridobil tudi za se ter ti bode storil vse, kar mu naložiš. Da cigani tudi otroke kradejo, to je verjetno, kar je tudi sodnijsko dokazano na Nemškem in Ogerskem. Vendar pa so bili to prav redki slučaji, saj ima cigan po navadi toliko svojih otrok, da ne potrebuje tujih, če ne misli sploh takega otroka spačiti, da ga more kasneje upotrebiti za svoje svrhe.

Cigan je sploh nemaren ter si prav težko kaj zasluži, temveč rajši krade; vendar pa je po nekterih zemljah prisiljen na delo. Zaslužek njegov se more deliti na pošten in nepošten. K prvi vrsti spada na Ogerskem in Hrvaškem

godba, kovačija, izpiranje zlata, rezbarija iz lesa. Cigani so redkoma piskrovezci, opekarji in zidarji; prav redki pa so dninarji in delavci na polju. Nepoštena opravila pa so goljufija in sleparija pri razlaganju sanj in kart, vražarija, iskanje zakladov itd. Z vsem tem je večjidel tatvina združena. Nepošten posel je tudi mešetarija, posebno konjska, kjer se prav rado goljufa. Znani so cigani tudi kot mazači pri raznih boleznih in kot pokončevalci mišij, podgan itd. Kot tatje so sploh znani; razbojstva in ubijstva pa so pri njih bolj redka.

Otroci naseljenih ciganov kaj neradi v šolo hodijo in tudi rokodelstva se samo prisiljeni učé. Na nekih krajih na Ogerskem in Erdeljskem, kjer so gosto naseljeni, imajo svoje šole, ker drugi prebivalci nočejo, da bi njihovi otroci s ciganskimi skupaj v šoli sedeli. Drugače so pa ciganski otroci bistre glave ter se lepo učé; posebno pa so spretni kot rokodelci v vseh strokah, ter se more samo želeti, da se jih čim več kakošnega rokodelstva izuči.

Osobito nevarne so ciganke s svojimi vražarijami. Taka ciganka pride v vas ter ogoljufa večkrat neumne ljudi. Jednemu hoče prorokovati prihodnjost in srečo ter gleda na roko ali pa v karte, zna tudi zacoprati, zdraviti živino itd.; ali vse to ni nič, zatoorej se jih je treba varovati in izpoditi jih od hiše, kedar kaj takega govoriti začnó. Tako na pr. pri živini že poprej na paši namaže gobce z neko mastjo, in živina noče več jesti. Kmet je v skrbeh, kaj je to; pride ciganka, pa mu obeta da bo ozdravila živino, ali vse na skrivnem. Poda se v hlev ter obriše živini gobce, ki potem prav rada jé. Kmet ves vesel misli, da ciganka zares kaj zna ter ji drago plača njeno goljufijo. Bodite zatoorej oprezni, da vas take ciganske babure ne opeharijo!

Cigan pa vendar pri vsej svoji zvitosti nič nima, če si še toliko zasluži. Nahajamo ciganov, ki z godbo tisoče zaslužijo, pa v kratkem vse potepejo, kajti oni ne znajo ceniti rednega življenja ter v svoji surovosti vse skoz grlo poženo, misleč, da se more zopet tako lahko zaslužiti.

Akoprem so cigani na tako nizki stopinji naobraženosti, vendar so tudi oni nekako urejeni, čeravno so od drugega sveta čisto oddeljeni. Tako se na pr. v Bosni, na Ogerskem in Erdeljskem naseljeni cigani ne trpé s potepenimi. Ogerski in nemški cigan prezira rumunskega ter ga smatra za nižjega od sebe. Tudi bližnji cigani se ne trpé ter nočejo celó iz jedne in iste posode jesti ali piti. Tudi se taki cigani ne ženijo med seboj, ker smatrajo druge za nečiste. Po zani-

manju pa se delé cigani na več razredov. Prvi, najuglednejši so godci, ki so se naselili po mestih in trgih ter o godbi živé. Pa kako je tudi tukaj velika razlika med ravnateljem in drugimi članovi take čete, pa od onih godcev, ki se klatijo po vaseh daleč po svetu. V drugi razred spadajo izpiralci zlata, opekarji, lesorezci, pa tudi nižji godci. V tretji razred so uvrščeni kovači, ki se včasih pečajo tudi z godbo kot postransko zaslužbo. V četrti razred brojimo dni-narje in poljedelce, ki se pa od petega razreda, kamor spadajo potepeni cigani, malo ločijo. Ti zadnji so pravi klateži, ktere tudi po Slovenskem nahajamo, pa so nevarni kot tatje, mazači, goljufi, vražarji itd.

Že poprej smo omenili, da so cigani imeli svoje poglavarje, vojvode. Na Nemškem so se ti poglavarji zvali kralji, vojvode, grofi, in na Angleškem se je vzdržal naslov „ciganski kralj“ do dandanes. Na Erdeljskem je bila čast, ktero so deželni knezi delili plemičem; na Ogerskem pa je štiri ciganske vojvode imenoval palatin (namestnik kraljev). Vsi drugi poglavarji pojedinih čet so bili tem pokorni. Še dandanes si te čete izbirajo svoje „sodnike“. Volijo jih na prostem polju, posebno radi na semnju. Izvoljenega vzdignejo v zrak ter mu dadó nekoliko daril v znamenje dostojanstva njegovega, ravno tako počasté tudi njegovo ženo. Izvoljen more biti pa samo tisti, ki je potomec kake vojvodske rodovine; vrh tega pa mora biti tudi velik in nekaj premožen, na druge sposobnosti se ne gleda. Obleka je izbranemu sodniku po navadi malo lepša z debelimi srebrnimi gumbi, a v znak časti svoje nosi palico s sreberno bunčico. Postavne oblasti ta sodnik nima nobene več, vendar pa je pri svoji četi od velike važnosti ter ima še vedno veliko moč. (Četnik (gakoč = stric) pazi na red, potrjuje ženitve ter jih razdružuje; rešava prepire, kaznuje včasih prav strogo s telesnimi kaznimi ali pa z izobčenjem iz družbe. Nemški cigani v Banatu tudi prisegajo pri tem vodji neko prisego, ktero pa pred podobo križanega tajno držé. Tak načelnik zastopa tudi svojo četo pred oblastmi ter mora jamčiti za red in mir v kraju, kamor so se preselili. Ker se cigani prav radi prepirajo in pravdajo, ima ta poglavar mnogo opraviti med njimi. Na Ogerskem izberejo takega vojvodo do smrti, na Nemškem pa samo na sedem let. Volitve njihove se vršé o bin-koštih. Sploh je ta praznik pri ciganih posebno priljubljen ter se te dni tudi iz daljnih krajev prav radi obiskujejo, da se morejo v prerojeni prirodi skupaj zabavljati.

Cigani se smatrajo še dandanes kakor pred 400 leti za izvoljen narod, in čeravno je to pleme raztreseno po celem svetu, vendar je povsod jednako. Cigan je gotovo že od narave prav umen in spreten, od tod tudi njegova iznajdljivost in lokavost. On zna lagati, da malokdo tako; pred sodnijo se brani, kakor kak odvetnik, pa je tudi drzovit in nesramen, a vrh tega še ohol in prevzeten. Njegova lokavost in prekanjenost ga je storila spretnega za vohunstvo, pa so jih tudi vsi glasoviti vojskovodje za to rabili; posebno pa znajo žene spaziti v vsakem kraju, ali je za njih mesto prikladno ali ne; zategadelj jih pošiljajo možje pred seboj v vasi, da jim pot pripravljajo.

Ciganu ni nič težje nego red in podložnost, zatorej gleda, da se tega reši, če je le mogoče. Če mora pa pokoren biti, trpi to vse z neko malomarnostjo ter pričakuje mirno prilike, ko se bode osvobodil. Njemu je telesna ugodnost vse, in če ima kaj, potrosi vse ter ne misli na jutrajšnji dan. Varčnosti sploh ne pozna, zatorej pa je udan vsem užitkom. Nezmernost in požrešnost je ciganu prirojena, a ker veliko potrebuje, zatorej je prav prevrtljiv, v svoji nezmernosti pa ohol in posebno prepirljiv. Pravdajo se in prepirajo cigani vedno, vendar pa se redkokdaj stepó. Kakor so nagli, tako se zopet radi sprijaznijo. Hvaležen pa ti cigan ne bo nikoli in tudi nerad pozabi, če si mu kaj žalega storil; zatorej se jih pa tudi ljudje bojé ter jih raje z lepa odstranijo od hiše. Ali drugače je vendar prav malodušen ter pobegne, če si ga ostro zarotil. Cigan je tudi po navadi slab vojak ter si rad kaj stori, da mu le ni treba bele suknje nositi.

Da ljubi cigan lišp in da se rad seli, omenili smo že poprej. Nestalnost sploh in vedna selitev je vzrok, da je cigan len in da vedno nekaj natihoma tuhta. Koliko truda si niso dali različni vladarji, da jih naselijo in prisilijo na redovito življenje, ali vse je bilo zastonj. Cigan nerad dela, samo takrat se loti posla, ko ga sila goni; pa tudi tedaj se poprime le lahkega dela, pa še pri tem vzdihuje in javka, kakor da se do smrti muči. Tarnanje in stokanje mu je prirojeno kakor tudi šegavost, ter prezira vsako stvar in z njo šale dela. Tukaj hočemo nekaj takih smešnic navesti. Ko so lačnega in prezeblega cigana vprašali, kaj bi rajši: da se do sitega najé, ali pa da se pri ognju ogreje, odgovori lokavo: „Jaz bi najrajši kos slanine na ognju pékel“. — Dvanajst prič je potrdilo pred sodnikom, da je hotel cigan konja

ukrasti. „Kaj, dvanajst prič, ki so videle?“ zakriči obtoženi cigan ter z rameni zgane: „Jaz jih imam tisoč, ki niso videle.“

Na čistočo in red cigan tako malo pazi, kakor na delo. Glavnika in mila ne poznajo. Sploh je pri njih vse nečisto; in ti zunanji sliki odgovarja tudi notranja — duševna. Cigani ne vedó za nobeno sramežljivost, pa je družbinsko življenje njihovo kaj žalostno. Pri vsem tem pa imajo tudi svoje ženitvanjske navade, ktere so se od drugih naučili. Ženin mora nevesto tako rekoč kupiti, ker mora njenim starišem, ako je premožen, dar od več stotakov podariti, in ko se pogodé, napravijo poroko najrajši na semenjski dan vse brez duhovnika. Pri ti zgodi se seveda nezmerno je in pije, a gostje se po tri dni skupaj zabavljajo. Vojvoda njihov ima pravico te ženitve potrjevati, pa tudi razreševati. Na odgojo otrok niti najmanj ne gledajo, temveč jih stariši celó sami nagovarjajo, da prosjačijo, lenarijo in krađejo. Vendar pa se ne more reči, da cigan svojih otrok nima rad; njemu je žal, če jih je moral kazniti, kar zopet na-nje zelo deluje. Neobčutljivost in utrjenost proti vetru in grdemu vremenu, zimi in vročini je potreba prirojena. Če se otrok po zimi rodi, denejo ga na kup snega, ali ga pa okopljejo v mrzli vodi; če se rodi poleti, namažejo ga z mastjo ter na solnce postavijo. Na tak način privadijo mladino na zimo in vročino; seveda jih tako tudi mnogo propade. Oče je v rodovini samosilen. Njegovim zapovedim se mora vsak član rodovine pokoriti brezpogojno, brez ugovora. On opredeli opravila, potovanje, stan na potovanju, on podeljuje dovoljenje za ženitev, vodi račune in vse izplačuje. Spoštuje samo svojega očeta in mater, ki je posebno v časti. Sploh stare žene vsi spoštujejo ter jih pri vsaki zgodi vprašajo za svet. Okruten pa je cigan proti svoji živini, konja tepe in mu daje stradati, ježu pali bodljike, žabe mrevari in pticam gnezda raztepa, kar je posebno otrokom ciganskim velika zabava.

Lahkovernost, predsodki in praznovernost so glavna svojstva duševnega života ciganskega. Ima li cigan kako vero? O tem smo že poprej govorili, da pri njem ni nič stalnega in da se ravna po narodu, med katerim živi, a do prave vere pa mu ni nobenkrat veliko stalo ter svojo vero prav lahko menjava. Otroke svoje da cigan celó večkrat krstiti, da dobi od kuma darove, pri mohamedancih in židih pa jih pusti obrezati, ali v mošeje (turške molilnice) ne sme z njimi. Pri Rumuncih se še čuje dandanes priča, da so cigani svojo

kamenito cerkev zamenjali za „špehovo“, ktero so jim pa potem psi pojedli. Sploh je cigan v verskih zadevah prav nemaren. Nazori ciganski o Bogu so popolnoma poganski, kajti on se svojega Boga, kterega zove veliki Bog, močno boji, ali ga tudi ne ljubi, kajti on pouzročuje smrt in druge nevolje kakor dež in veter, kar mu je na njegovem potovanju prav težavno. Tudi o neumrljivosti duše so mu pojmovi čisto pomešani; on sploh ne veruje v prihodnje življenje, o duši pa misli, da se seli iz človeka v ptico in potem zopet v cigana. To so tedaj pravi pogani med seboj, čeravno se prištevajo zdaj ti, zdaj drugi veri krščanski ali pa mohamedanski.

Pokojnike cigan posebno spoštuje. Prisego: „Api mu-leude“ (pri mrtvih) drži za sveto; spomin na nje ohrani živo v srcu, čeravno drugače vse odstrani, kar bi na nje spominjalo; vse take stvari sežge, imena pokojnikovega pa si ne upa izgovoriti. Noben cigan ne gre mimo groba, da ne bi žrtvoval na njem nekoliko kapljic vina, piva ali pa žganja, in vsak gleda, da obišče v jednom letu grob svojega rajncega. Ko umre cigan, zbere se vsa četa; žene in možje se vržejo črez mrtveca ter začno naricati t. j. glasno žalovati dolgo časa. Potem prepevajo otožne pesni. Obraz mrtvecu pokrijejo s suknom, ki je na ustih prerezano. Ta žalost za mrtvim pa ne trpi dolgo, ker je ciganu bolj žal za kakošno drugo gmotno izgubo, nego pa za član rodovine svoje. Po navadi pa se po pogrebu, ki ga sami brez duhovnika opravijo, zopet zberó na pojedino, ki traja ves dan, ter se poje, pleše in vpije, da je groza. S posebno častjo pokopljejo vselej svojega sodnika, kterega spremlja do groba po navadi vsa četa, ki celi pot vpije in nariče za njim.

Cigani so strašno boječi, posebno pa se bojé strahov, o kterih pripovedujejo najrazličnejše pravljice. Cigan misli, da so posebna mesta, na ktera ne sme v mraku stopiti, ker se o tem času tamkaj nahaja po navadi velik pes ali pa kozel, ki se zaleti med ciganove noge, njega pobere na hrbet ter odnese tako daleč, da ne ve več nazaj. Cigan tudi nima pravega pojma o krščanskem Bogu ter pomeša vse s svojo pogansko vero; tako tudi ne ve nič o molitvi, daritvi in sploh o službi božji. Cigani živé brezskrbno in brezbržno kakor otroci ter ne mislijo o stvareh in sploh o svetu ničesa. Če pripada cigan kteri kristjanski veri, opravlja tudi on dolžnosti krščanske, ali brez vsakega pojma in smisla o teh stvareh.

Kakor je cigan praznoveren in strahopeten, ravno tako veruje tudi v znamenja in slutnje. On veruje na pr., da ~~ni~~

sraka pomeni prepir; če sedi sraka na desni strani, pride prepir od domačih, če pa na levi, od drugih ljudij. Strah pred začaranjem brani tudi ciganom, da se ne dajo naslikati; kajti oni mislijo, da mora le tak umreti. Zatorej je cigane težko fotografirati. Že če ga ostro pogledaš, pokrije se hitro, ker se boji „hudega pogleda“. — O drugih čudnih nazorih ciganskih hočemo navesti še te-le. Cigan misli, da ni noben človek ravno šest čevljev visok, ker samo Bog ima to višino. Večji ali manjši mora biti; ko bi kdo imel pa ravno šest čevljev, ta mora umreti. Mrhovino je cigan rad, kajti on trdi, da je ravno Bog to živino ubil in nobeden drug. — Neki cigan je sedel brez obleke v najhujši zimi v ribarsko mrežo zavit, ker je mislil, da ga greje. Skoz luknjico pomoli prst, da vidi, je-li zima, pa ga zopet nazaj skrije in zavpije: „Hu! kako je zunaj zima!“ — Drugi cigan ni imel hleva za konja, zatorej ga je zavil popolnoma v slamo, pa ga privezal blizu šatora; ali v jutro ga najde crknjenega. Ko ga cigan opazi, pravi: „Gotovo je bilo konju prevročel!“ — Tukaj naj sledé še nekteri pregovori ciganski: Po nesreči sledi sreča. — Bolji osel, ki človeka nosi, nego najlepši konj, ki ga vrže. — Ako ti kaj v svojem srcu tajno misliš, ne bo gotovo nobeden vedel. — Čista voda se nahaja samo na čistih mestih. — Najtežje ribe so one, ki zopet v vodo padejo. — Česar ne moreš doseči, nikar ne želi. — Krasti ni sramota, ali ujeti se dati pri tatvini. — Krasti je lažje nego delati. — Kdor ima srečo, ne treba nič delati, kakor v izbi sedeti in usta odpirati. — Kjer se cigan izpodtakne, tam leži volkodlak zakopan. — Kdor med jedjo poje, dobi noro ženo. — Kjer ni denarja, tam ni ljubezni. — Kdor hoče krompir krasti, mora vrečo s seboj imeti. — Nobeden ni srečnejši, nego kdor v povojih umrje. — Dva trda kamena ne meljeta čisto. — Kdor lestvo drži, ta je ravno tako kriv, kakor tat. — Uljudne besede premorejo mnogo, pa malo truda stojé. — Kdor se ti posebno prilizuje, ta te je prevaril ali te pa še le hoče. — Kdor čaka, da ga drugi k jelu kliče, ostane često lačen. — Svet je podoben stopnicam, jeden gre gor, drugi pa dol. — Dobro življenje dela dobre prijatelje. — Ako je konj poginil, potem vrzi tudi sedlo in uzdo proč. — Zdravje je bolje nego denar, bogastvo in čast. — Kdor laskavca posluša, ta je podoben piskru, ki ga za ročo primemo.

Cigan se z drugimi narodnostmi kaj težko zjedini. Z Rumunci se še nekako najbolj razume, s Srbi, Hrvati in Slovaki težje, z Nemci pa še posebno težko. Da ga tudi Sl-

venci ne trpimo, nam je vsem znano. Madjar ga ima rad zavoljo njegove godbe, drugače pa ga prezira. Jezik drugega naroda se cigan lahko nauči, ali ga redkokdaj dobro govori, nego le večjidel skvarjeno. Cigani so sploh vsem narodom bolj ali manj neugodni gostje, in v jezikih skoro vseh narodov, s katerimi občujejo, nahajamo mnogo izrazov za nespo- dobnosti, ki jih oni doprinašajo. Tudi pri nas na Sloven- skem se sliši večkrat beseda cigan, ki se rabi sploh za ne- poštenega, goljufivega človeka; naciganiti pomeni ogoljufati, prevariti; večkrat se rabi tudi ciganiti, kedar kdo prav nad- ležno prosi. V madjarskem jeziku pa se nahaja v tem po- gledu prav mnogo rečenic. Sploh pa cigani niso brez na- darjenosti ter bi se dali izobraziti, ko bi se šolali, kar nam pokazuje posebno njihova godba in narodne pesni.

Cigani se od davnih časov z godbo bavijo. Kot taki so se naselili že v Evropo, najpoprej na Turškem, potem na Rumunskem, pred vsem pa med Ogri, ktere si brez ci- ganske godbe sploh misliti ne moremo. Pa zares se je tukaj ciganska godba tako udomačila, da se v obče godec zove cigan, in „cigane poklicati“ pomeni na Ogerskem toliko, ko- likor drugje „godece poklicati“. Cigani rabijo večinoma god- beno orodje, gosli, bas itd.; drugega orodja nimajo radi. Godbe se naučijo od doma že v prvi mladosti, a učitelj mu je večjidel oče, sicer pa prirojeni sluh. Še dandanes cigani malo rabijo note, ogerski skoro nobenkrat; njim je treba napev samo zažvižgati, in precej jo ujamejo in potem cela banda zaigra. Za skladatelja cigan ne ve in mu tudi ni treba; njegov sluh mu je vse. Banda šteje po 4—12 članov ter igra tako, da jih nobena druga prekositi ne more. Cigan ves gori za godbo. On igra z navdušenjem ter ga pri tem nič ne moti, ker ne potrebuje not, nego samo na svoj stroj gleda, glavo na gosli nasloni ter ves navdušen za krasne gla- sove, ki jih izvablja iz strun, občinstvo omamljuje. Cigani ogerski igrajo po največjih mestih evropskih svoje napeve, ter jih povsod radi sprejemajo, saj so se celo že v Ameriko podali, čeravno se morja bojé. Najboljši godci so iz Galante, Gača in Lošonca na Ogerskem. Med njimi pa so bili neki še posebni godci. Iz poprejšnjega veka imamo Barno Mi- halja, ki je živel na dvoru kardinala grofa Emerika Čakija (leta 1737.). Na glasu je bila tudi umetnica Činka Panna (Ana), ki je leta 1772. umrla. Še dandanes živi njen spo- min med ogerskimi cigani. Glasovit umetnik je bil tudi igrač na zvonkuljo Simon Banjak († 1802), ki je igral

večkrat na cesarskem dvoru na Dunaju in kteremu je cesarica Marija Terezija v spomin podarila stekleno zvonkuljo, na katero je pa le redkokdaj igral. Razun teh so pa še na glasu: Bihari, Boka, Bunko, Dombi, Čori, Kalozdi, Rač itd.

Kdor pozna cigane, kako so na nizki stopnji društvenega življenja in duševno nemarni, v vsakem pogledu ravnodušni in brezčuvstveni, ta bi mislil, da ne morejo imeti narodnega pesništva. A vendar temu ni tako, oni imajo precej lepe narodne pesni, seveda so malo razkošne, kakor je sploh njihovo mišljenje naravsko. Sploh pa opavajo prav radi prirodo, kajti oni so jako ozko z njo zvezani, pa se tudi vidi, kako so popolnoma odvisni od nje. Nektere teh pesnij so prav lepe, posebno one, v kterih se toži cigan na prirodo, kako mu je nemila. Imajo pa tudi pesni in napevov za ples, ki se pa močno od drugih razlikujejo. Čudno pa je, da se v nekkih pesnih kaj lepo izraža ljubezen do matere: smrt materina cigana strašno raztoži. Proti očetu pa ni tak, njega se bolj boji in plaši. Drugače pa se v pesnih vidi tudi požrešnost v jedi in pijači večkrat izražena, in po narodni pesni cigan nima drugega prijatelja nego svoje gosli.

Če je možnja brez denarja
In srce prav žalostno,
Vzamem svoje gosli v roke,
Da preženem žalost zlo.

Drugih pesnij cigani nimajo; več imajo pripovedek, ki so sorodne s pripovedkami drugih narodov. Nekaj je med njimi prav lepih ter se vidi iz njih, da je cigan prebrisan in iznajdljiv. Posebno je lepa sledeča priča, ki pokazuje, kako cigan misli o sreči in pravičnosti. Glasil se pa takó-le: „Kjer je bilo, kjer ni bilo. Bil je enkrat mož, ki je imel tri sine, od kterih je najstarejši rekel očetu: Mi gremo po svetu, da si maluzimo svoj kruh. Oče je odgovoril: „Dobro, pojdite, otroci moji!“ In ko so odhajali ter se na dolgo pot pripravljali, dejal je vsakemu v vrečo hleb kruha, ali najmlajši je dobil največji krub. Nato reče najmlajši izmed bratov: „Bratje moji! jaz ne morem te malhe nositi, pojejmo najpoprej muj kruh!“ Ko so se najedli ter zopet precej daleč potovali, jedla sta zopet oba starejša brata, ali mlajšemu nista dala nič. Ko ta ni nič več imel hrane, pravi njima: „Moja brata! zakaj mi ne dasta nič jesti? Kar sem imel malega, pojedla sta z menoj in zdaj mi ne dasta nič jesti.“ „Ako se daš na jedno oko oslepiti, potem ti dava jesti,“ odgovorita starejša brata ter ga zares na jedno oko

oslepita in mu potem jesti dasta. Ko so se najedli, hodili so zopet dolgo in dolgo pot. In ko sta nato starejša južinala, reče tretji: Zakaj mi ne dasta nič jesti? Saj sta me že na jedno oko oslepila, pa mi vendar ne dasta še zdaj jesti.“ Nato reče najmlajši: „Storita z menoj, kar hočeta“, in ona ga oslepita ter mu dasta malo jesti. Potem reče oslepljeni: „Popeljita me pod križ na potu, morda mi kdo kaj poda.“ Onadva ga pa nista odpeljala pod križ nego pod vislice, na katerih je visel obešenec. Semkaj prileté kmalu tri vrane, ki so se med seboj pogovarjale: „Kaj se sliši v tvoji okolici, o čem se govori?“ „V moji okolici ni vode.“ „In kaj se pa pri vas godi?“ „Pri nas pada taka rosa, da slepec izpregleda, če si z njo oči namaže.“ Kaj se je pa v vaši zemlji zgodilo?“ „Pri nas je pa kraljčina zbolela.“ In ko so te tri vrane k slepemu dečku priletele ter ga vprašale, kaj tukaj pod vislicami dela, odgovori on: „Moja brata sta me semkaj pripeljala.“ In ko so one tri vrane odletele, potegne dečko z roko po rosi, namaže si oči, da so bile mokre, pa je precej videl. — Potem je odšel h kralju, in ta ga je sprejel v službo. In odšel je v neko mesto. Ko je pred mesto prišel, zagledal je veliko skalo, ktero je s palico razklal. Iz te skale poteče voda v mesto, kjer je poprej niso imeli. Prebivalci so se razveselili, a ko jim je deček rekel, da bo ta voda vedno tekla, bili so ljudje še bolj veseli. Potem se je podal deček v drugo mesto, kjer je kraljčina zbolela; on je odšel h kralju ter ga vprašal: „Kaj je kraljčini?“ Na to on odgovori: „Kaj ji je? Bolna je.“ „Če mi jo daste za ženo, bom ji pomagal“, reče deček kralju. „Dobro, če ji pomoreš, dali ti jo bomo za ženo.“ In ko je kraljčina ozdravela, oženi se on z njo ter je živel z njo sedem let v srečnem zakonu. Potem je postal ta mladeneč kralj. In mladi kralj je rekel svojim vojakom: „Čujte, vojaci! pojdite po moja dva brata. Ko so vojniki odšli ter oba brata pripeljali, vpraša ju mladi kralj: „Koliko bratov sta imela?“ Ona sta odgovorila: „Bila sva samo dva.“ Kralj reče: „Vas je bilo več.“ Na to sta rekla oba brata: „Bili smo trije.“ — „In kaj sta s tretjim naredila?“ „Kaj sva z njim naredila? on je zahteval od naju jedi, a midva sva ga potem oslepila.“ Na to je odgovoril kralj tako-le: „Le-tá brat sem jaz! Kaj naj z vama naredim?“ Onadva pa pravita: „Vodi naju pod oni križ.“ Le-ta ju da odpeljati pod oni križ. Ko sta bila pa tjakaj pripeljana, prišle so zopet tiste tri vrane. In ko so se sešle, izpraševale so se zopet: „O čem se govori

v ti zemlji?“ „V moji zemlji je kraljčina že zdrava.“ „In v tvoji?“ „V moji zemlji je že dosti vode“. → In končno v tretji zemlji, kaj se sliši ondi pripovedati? „Tamkaj ni več take rose, ki bi slepoto izlečila“. — Potem zleté vrane k obema bratoma ter rečejo: „Raztrgajmo ju na koščeke!“ In ko so ju tako razkljuvale in požrle, zletele so ter odletele proti nebu.“

Iz teh primerov vidimo, da cigan pri vsej svoji zapuščenosti vendar še ni tako propadel, da se iz njega ne bi mogel izobraziti koristen član društva, ko bi se dal le naseliti. Vidi se, da zna tudi on čutiti, saj ga vendar skoro vsak kamen in trn spominja na njegovo žalostno stanje na tem svetu; zatorej moramo tudi mi z njim potrpljenje imeti. Sploh pa ciganski rod izumira; temu se ne smemo čuditi, če pomislimo, koliko je ta narod skoz teh 400 let, kar je v Evropi naseljen, pretrpel, ter je še nekako čudno, da se je do dandanes ohranil. Bog daj, da bi mu bila prihodnjost milejša in da bi se tudi ta rod poprijel prave žive vere ter tako mogel v naobraženju z drugimi narodi napredovati, saj je tudi njega Bog stvaril po svoji podobi.

† Národne pesni.

(Zapisal v Podzemelju pri Metliki Janko Barlè.)

1. Trije hajduki. *)

Jedna duša je o polnoči rojena,
 V zori krščena, v belem danu spremenjena. **)

Šla je, šla je na nebeška vrata,
 Trkala je na nebeška vrata:
 „Odpri, odpri, sveti Peter, vrata,
 Da mi duša v sveto nebo more!“

„Kaj si ti za jedna duša,
 Da te jaz nič ne poznam?“

„Jaz sem duša o polnoči rojena,
 V zori krščena, v belem danu spremenjena.“

„Hodi, hodi ti na málenska kolesa,
 Ondi boš sedem let in pol!“

*) Ta lepa pesen pripoveduje, koliko mora človek trpeti, nebesa zasluži in kako je nedolžna duša otrokova izpreobrnila strice — razbojnike (hajduke). — **) Pokopana.